

ЛОГІКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ СЛУЖБ АНАЛІЗУ Й ПРОГНОЗУВАННЯ

© Гладунський В.Н., Русинко М.К., Стахів М.Я., 2004

Обґрунтовано необхідність цільової підготовки фахівців для аналітично-прогнозуючих економічних служб державних та комерційних організацій. Розглядається відповідна схема відбору та навчання студентів з урахуванням розвитку у них системного мислення.

The necessity for target training of specialists for analytical and forecasting economic services of state and commercial organisations is substantiated. Relevant scheme of students' selection and training considering development of their systematic thinking is described.

Постановка проблеми. В умовах швидкого розвитку науки, насичення й оновлення інформації, швидких змін технологій, в умовах жорсткої конкуренції і економічної глобалізації, жодна з життєво важливих проблем не може бути вирішена без використання наукових методів. Діяти за принципом “історія розсудить”, “час покаже” при прогнозуванні, розробці стратегії й виборі тактики на будь-якому рівні управління – значить ставати на шлях руйнації того чи іншого об’єкта, тієї чи іншої галузі, системи.

Серед основних прорахунків менеджерів, що призвели до кризи багатьох банківських установ за 1994–1996 рр. – недостатній професійний підхід до аналізу кредитного ризику [1, с.37].

У прогнозуванні, при розробці стратегії фірми, беруть участь не лише її вищий управлінський склад, а й спеціалісти функціональних підрозділів, експерти. Сьогодні у деяких державних та комерційних структурах, зокрема, у податковій службі, банках функціонують (або починають функціонувати) аналітико-синтезуючі економічні підрозділи. Вони мають різні назви (управління економічного аналізу та прогнозування, відділ економічного аналізу та управління фінансовими ризиками тощо), але сутність їхньої основної діяльності зводиться до збору відповідної інформації за допомогою різних методів аналізу проблем своєї галузі та синтезу одержаних знань завдяки такому аналізу. Так, у розділі «Функції та завдання» положення про такий відділ в одному з банків йдеться, що відділ «аналізує платоспроможність, ліквідність балансу, стан власних коштів банку, вносить пропозиції відносно ресурсно-кредитної і комерційної політики, яка забезпечувала б дотримання умов нормативного регулювання діяльності банку», «...здійснює прогнозування основних напрямів розвитку діяльності банку, організовує проведення систематичного аналізу результатів діяльності банку в цілому і в розрізі підрозділів, розробляє пропозиції по удосконаленню управління і планування банківської діяльності, пріоритетному спрямуванню розвитку операцій і опануванню нових видів послуг...» та ін. Особливість функцій і завдань дають підстави для того, щоб такі підрозділи зарахувати до елітних, а спеціалістів цих підрозділів – до інтелектуальної еліти, еліти економістів-аналітиків, оскільки на них покладається велика відповідальність за інформацію, яка є в основі прийняття управлінських рішень, розробки стратегічних планів і дій, висуненні гіпотез, формулюванні проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Опитування спеціалістів, які працюють у таких підрозділах, свідчить, що вони не проходили спеціальної підготовки, багато з них не володіють певними методиками аналізу, синтезу й узагальнення, при їх призначенні враховувались лише ділові якості та знання і практично не враховувались здібності до абстрактного мислення. А ті, хто має займатись проектуванням і прогнозуванням, мають мати добре розвинуте абстрактне мислення [6, с.163].

Тому одним із завдань вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців з напрямів “Економіка і підприємництво” та “Менеджмент”, є формування такої когорти спеціа-

лістів-аналітиків, яка б мала не лише високу професійну компетентність та загальну культуру, а й мала високу логічну культуру, уміла мислити системно, масштабно, володіти методологією й методами наукового дослідження, уміла відстояти й захистити свою думку, інтереси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки значно зросла увага дослідників із менеджменту до підвищення ролі спеціалістів інтелектуальної праці в управлінні процесами на усіх рівнях [1–6].

Завдання менеджменту стають усе складнішими, а це вимагає “аналізу конкретної ситуації по усіх допустимих факторах, оцінки ступеня їх впливу на діяльність організації з метою розробки, прийняття й реалізації управлінських рішень” [5, с.64].

Приймати оптимальні нестандартні рішення можна лише на основі достовірної повної інформації спеціалістів, які мають володіти логіко-математичним, мовним та зорово-просторовим інтелектом [1, с.6]. Відтак від продуктивності їхньої праці буде залежати ефективність роботи фірми у майбутньому. І тут доречно навести висновки відомого аналітика Пітера Друкера. За його твердженням у ХХ ст. найважливішим і фактично унікальним досягненням менеджменту було підвищення у 50 разів продуктивності фізичної праці на виробничих підприємствах. А головне ж досягнення, якого менеджмент має досягти у ХХІ ст., також пов’язане з продуктивністю праці, але на цей раз розумової [3, с.181].

Діюча система традиційної підготовки спеціалістів ВНЗ орієнтована насамперед на оволодіння інструментами, методами, прийомами розв’язання логічно структурованих задач. Формуються такі структури мислення, за допомогою яких приймаються “правильні” рішення щодо розв’язання подібних задач. У багатьох же випадках на практиці виникають не лише слабко структуровані задачі, а й слабко структуровані проблеми. Тому, “для проблемних ситуацій необхідний системний аналіз” [1, с.10]. В основі такого аналізу лежить творче, системне мислення.

Важливим елементом виходу з такої проблемної ситуації є створення кафедр системології (системотехніки) у вищих навчальних закладах [4, с.317].

Формулювання цілей статті. Привернути увагу міністерств, відомств, банків, податкових служб, підприємств, ВНЗ щодо необхідності цільової підготовки спеціалістів для структур, які займаються економічним аналізом й прогнозуванням; обґрунтувати доцільність підготовки магістрів-системників із числа спеціально відібраних студентів після закінчення першого курсу; запропонувати варіант схеми організаційної сторони процесу підготовки фахівців з системного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Переважно об’єкти, які вивчаються, є досить складними, перебувають у “невидимих” зв’язках з іншими об’єктами, містять у собі суперечливі тенденції тощо. Для вивчення таких об’єктів спеціалісту одних предметних знань далеко недостатньо. Добре, коли перетворення, зміни того чи іншого об’єкта можна описати за допомогою математичного інструментарію, тоді, використовуючи економіко-математичні методи можна розрахувати ризики, визначити перспективу розвитку цього об’єкта з урахуванням впливу деяких факторів, змін певних величин. Але ж не завжди математика ефективна, особливо при аналізі широких проблем з великою множиною невизначеностей, випадковостей, неточностей. Тоді фахівці вдаються до інших прийомів, зокрема, до логічних. У такому разі слабке володіння цими прийомами призводить до помилкових рішень. “Нечіткість прийняття рішень зумовлена суб’єктивністю керівництва банку, неточністю висновків та інтерпретації даних, складністю й (чи) розмаїттям висновків” [2, с.287].

З погляду логіки до неточних висновків чи їх розмаїття призводять відсутність необхідної інформації чи її недостовірність, хибність засновків, недотримання закону (принципу) достатньої підстави чи порушення правил виводу при здобутті висновків у побудованому умовиводі.

Загальну схему формування засновків умовиводу можна подати у вигляді схеми (рис. 1).

На основі сформованих засновків $F_1, F_2, \dots, F_n$ за відповідними правилами виводу робиться висновок F . Форма такого умовиводу має вигляд

$$\frac{F_1, F_2, \dots, F_n}{F}$$

Рідко буває, що висновок F з необхідністю випливає з одержаних засновків $F_1, F_2, \dots, F_n$. Це пояснюється тим, що умовивід частіше буває недедуктивний (індуктивний, статистичний, за аналогією), а тому висновок має імовірнісний характер, виступає часто у формі гіпотези. Щоб висновок був найімовірніший, а висунута гіпотеза мала науковий характер, необхідно, щоб засновки були істинними і їх було достатньо для цього. Тому спеціалісти, які працюють над пошуком інформації, її обробкою, мають добре володіти логічними прийомами формування понять про предмет та об'єкт дослідження.

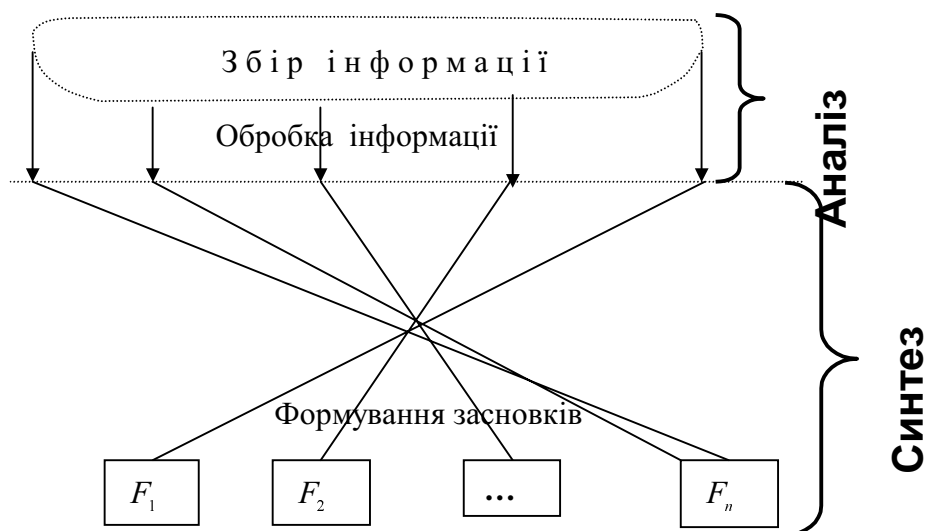

Рис. 1. Загальна схема формування засновків умовиводу

Узагалі вивчення будь-якого об'єкта і формулювання проблем здійснюється із застосуванням п'яти логічних прийомів: порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування й узагальнення.

Серед цих прийомів виділимо аналіз і синтез, оскільки вони лежать в основі формування засновків. Під час аналізу виділяються окремі частини, властивості цілого і досліджуються вони як певні елементи цього цілого. Завдяки аналізу одержують інформацію, яка дає відповідь на запитання “що”, “хто”, “де”, “скільки” тощо. Результатом аналізу є знання. Здобути істинні знання – необхідна умова подальшої розумової діяльності, для прийняття управлінських рішень, прогнозу. Але таких знань для побудови гіпотези, формулювання проблеми, висновків недостатньо. Аналіз не є знаряддям творчості. Тут потрібне розуміння, а розуміння – це результат синтезу [4, с.76]. Під час синтезу встановлюються взаємозв'язки й взаємодія тих частин, знання про які були одержані під час аналізу. Завдяки синтезу одержують відповідь “чому”, “звідки”, знаходяться причини явищ. Синтез дає змогу творити, конструювати. Синтез виступає не лише як логічний прийом пізнання, а виступає і як логічна форма відображення, моделювання предметів, процесів. Аналіз і синтез – це два нерозривні логічні процеси, дві сторони одного й того ж процесу. Завдяки їм формулюються засновки для умовиводу. А вже за допомогою абстрагування й узагальнення при дотриманні певних правил логіки робляться висновки.

Отже, фахівці, які займаються дослідженням, окрім глибоких знань із галузі, у якій вони працюють, повинні мати глибокі знання з методів аналізу, добре володіти правилами виводу, дотримуватись вимог законів логіки тощо. Цьому, зрозуміло, сприяють нормативні дисципліни для студентів економічних спеціальностей, серед яких нещодавно знайшла своє, давно заслужене місце, й логіка.

Але цього ще недостатньо. Не кожен, хто має знання може правильно робити ті чи інші висновки, узагальнення. У фахівців аналітично-прогнозуючих служб мають бути добре розвинуті аналітичне, синтетичне й абстрактне мислення – основний творчий інструмент.

Підготувати фахівців із такими якостями можна лише з числа спеціально відібраних студентів. І готувати не просто аналітиків, а аналітиків-системників, оскільки системний підхід базується на урахуванні множини елементів, серед яких є об'єкт дослідження, наявних зв'язків між ними і цілісності об'єкта дослідження як системи.

Місію підготовки таких фахівців може виконувати певна структура ВНЗ, або це буде окрема кафедра, або окрема спеціалізована секція деякої кафедри. Вона має, з одного боку, розробити модель розвитку здібностей і реалізації програм практики та етапів стажування виходу, тобто модель магістра-системника для певної сфери (банківської справи, податкової служби, для місцевих органів управління тощо). Модель, з одного боку, має враховувати сьогоденні й завтрашні вимоги до магістра-системника як фахівця й особи, враховуючи потреби замовника, з урахуванням розвитку техніки й технологій, економічних, політичних, соціальних, екологічних та інших факторів. З іншого боку, має сформулювати вимоги до входу, тобто поставити завдання перед суб'єктами, які працюють на вхід, організувати пошук і відбір обдарованої молоді.

Окрім того, такі структури ВНЗ будуть виступати основним ідеологом процесу перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів-системників відповідних служб галузі.

Починати готувати системників треба, на нашу думку, з другого курсу. Якщо це робити пізніше, то не вистачить часу для. Окрім того, після завершення першого курсу можна більше ніж на 90% правильно оцінити кожного зі студентів і виявити їх потенційні можливості та нахили.

Схематично організаційний аспект процесу підготовки фахівців-системників можна зобразити у вигляді схеми (рис. 2).

Вирішальну роль у підготовці, зрозуміло, буде відігравати викладацький склад кафедри та залучені спеціалісти базових організацій. На нашу думку, ядро такої кафедри мають становити викладачі спеціальних фахових дисциплін, математики, філософії, логіки, економічного аналізу тощо, які викладають дисципліни, що мають системний характер. Таке об'єднання зусиль на кафедрі сприяло б поєднанню загальнотеоретичних знань про організацію й управління з професійними знаннями, виявити загальне у найрізноманітніших галузях дослідження, розробити повноцінні курси, більшість яких мають бути інтегровані. Жодна з дисциплін не має виступати у ранзі "базової". Базовими мають стати місія і цілі, а не дисципліна.

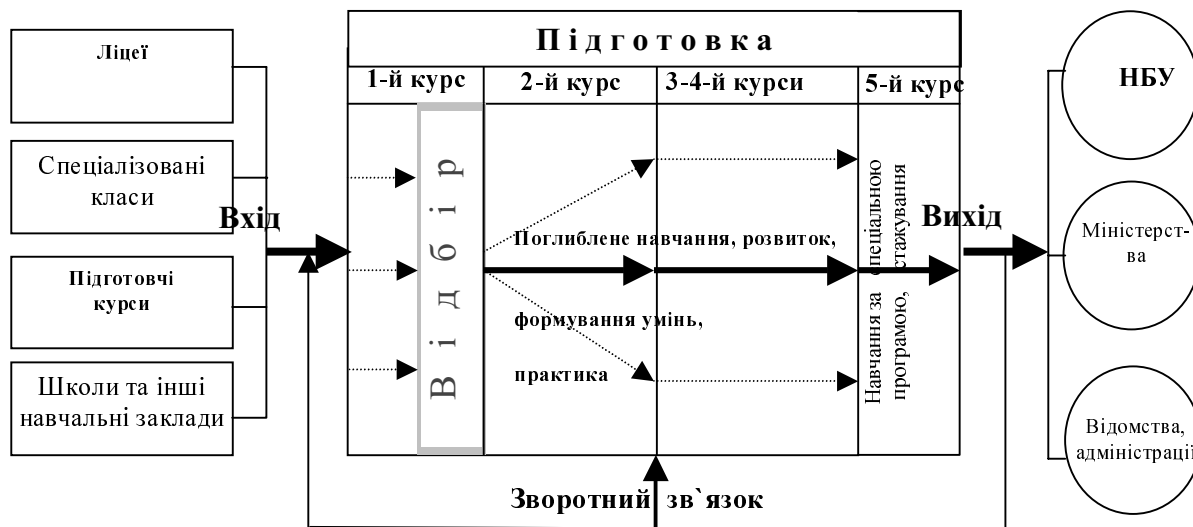

Рис. 2. Схема організації підготовки фахівців-системників

Тут необхідно домогтись, щоб студент уже на другому-третьому курсах був ознайомлений не лише з абстрактним розумінням системного підходу, а й знав принципи системного аналізу, послідовність робіт, які входять до системного аналізу, а також знав і науковий інструментарій для

виконання таких робіт. До груп послідовності цих робіт, зокрема, належать: аналіз проблеми, визначення системи, аналіз структури системи, формулювання загальної мети й критерію системи, виявлення потреб у ресурсах і процесах, виявлення ресурсів і процесів, прогнозування й аналіз можливих наслідків, оцінка цілей і засобів, відбір варіантів, діагноз існуючої системи, побудова програми розвитку, проектування організації для досягнення цілей. Із змістом цих послідовностей можна детально ознайомитись у праці В.М. Спицнаделя [4].

Пізнавши спочатку у загальному такий процес, студент буде спроможний усвідомити і раціонально застосовувати й методи, які входять до інструментарію (соціологічні, діагностичні, економіко-математичні, кібернетичні, логічні, статистичні, моделювання тощо). Пізніше на фахових дисциплінах доповнювати цей процес специфічними методами, механізмами, методикою.

Реальний системний аналіз можна проводити лише за умови розуміння того, що лежить у його основі, коли дослідник знає відповідний арсенал спеціальних методів та уміло й обґрунтовано їх використовує, як своєрідний інструмент пізнання. Це стає надзвичайно актуальним, оскільки сьогодні, оцінюючи наслідки пізнання, враховується не лише сукупність остаточних результатів, а усе більшого значення надається науковій обґрунтованості початкових етапів дослідження, які визначаються переважно методами дослідження. Окрім того, вихідні основи науково-практичних розробок стають одним із головних критеріїв для оцінки перспективності й вагомості цих розробок, а отже, і для оцінки їх системної ефективності.

Висновки. 1. Часто менеджери приймають рішення на основі недостатньо опрацьованої, недостовірної інформації, що надходить від спеціалістів, які займаються питаннями економічного аналізу, а це в результаті призводить до збільшення ризиків, до кризового стану організації. Однією з основних причин появи неякісної інформації є те, що сьогодні служби економічного аналізу переважно комплектуються з числа спеціалістів, які не мали спеціальної підготовки.

2. Для служб економічного аналізу й прогнозування державних та комерційних структур потрібні аналітики-системники. Таких спеціалістів мають готувати ВНЗ на замовлення цих структур.

3. Місію підготовки магістрів-системників можна покласти на спеціально створені кафедри або відповідні сектори деяких існуючих кафедр. На ці структури ВНЗ необхідно покласти й науково-методичні функції підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів економічних служб аналізу й прогнозування.

4. Починати підготовку фахівців-системників треба з другого курсу з числа спеціально відібраних студентів-першокурсників.

5. Потребують подальших досліджень:

- визначення кваліфікаційних характеристик аналітиків-системників з урахуванням об'єкта їх діяльності;
- розробка спеціальної програми підготовки аналітиків-системників;
- розробка методики навчання, проходження практики й стажування студентів, які навчаються у цих спеціальних групах.

1. *Беляцкий Н.П. Интеллектуальная техника менеджмента: Учеб.пособие. – Мн., 2001.*
2. *Васюренко О.В. Банківський менеджмент: Посібник. – К., 2001.* 3. *Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. Пер. с англ. – СПб, 2001.* 4. *Спицнадель В.Н. Основы системного анализа: Учебн. пособие. –СПб, 2000.* 5. *Шегда А.В. Основы менеджмента: Учебн.пособие. – К., 1998.* 6. *Щёкин Г.В. Теория социального управления: Монография. – К., 1996.*